

Musiqi və təsviri incəsənət şöbəsi

Solfecio tədrisi və musiqi tərbiyəsinin metodikası fənnindən

MÜHAZİRƏLƏR

Müəllim: Mirzəcanova Sevda Qəhrəman qızı.

MÜHAZİRƏ № 1.

Mövzu:1 Musiqidə “Üç balina”- marş, rəqs, mahnı.

Plan: I səsli musiqi nümunəsi dinləmək.

İlk dərs böyük əhəmiyyət kəsb edir, çünki bu musiqi ilə ilk tanışlıqdır, bu yeni bir mərhələnin astanasıdır. Bu dərsin əsas mövzusu “Musiqi nədən ibarətdir?” Uşaqlar sual verməli və onların hər biri suala özləri cavab tapmalıdırlar. İfaçılar müxtəlif ola bilərlər: müğənni, xor və yaxud xorla orkestrin müşayiəti ilə. Amma əsərlər var ki, orada hər ikisi iştirak edir. Bunların hamısını uşaqlara birlikdə və ya çalğı ilə izah etmək lazımdır. İlk dərslərdə müəllim uşaqların kollektiv cavabları ilə kifayətlənməlidir. Bu da ona imkan verəcəkdir ki, hər bir şagird öz cavabından razı qalsın və gələcəkdə buna daha da çalışsın. Musiqinin nədən ibarət olduğu sorğu-sualından musiqidə “Üç kit”ə keçmək olar.

Müəllim şagirdlərə naməlum melodiya təqdim edir. Məsələn: marş xarakterli musiqi. Musiqi nümunələrini ifa etməzdən əvvəl uşaqların diqqətini cəlb etmək lazımdır. “Gəlin sakitliyə qulaq asaq” deyər müəllim təklif edir və bu hər dəfə musiqiyə qulaq asmazdan əvvəl mütləq olmalıdır. Beləliklə sonra marş xarakterli musiqidən bir neçə nümunə ifa etdikdən sonra uşaqlara sual etmək lazımdır. Siz indicə hansı musiqini dinlədiniz? Uşaqlar səhsiz marş xarakterli musiqini tanıyırlar. Marş melodiyalarından sonra rəqs nümunələri səsləndirmək olar və bundan sonra uşaqlar cavab verməlidirlər ki, səslənlər rəqsdir və ya rəqs musiqisidir. Marş və rəqsdən sonra mahnılar ifa etmək lazımdır. Və

uşaqlara belə bir sual vermək lazımdır: “Bu musiqini dinləyərkən nə etmək istəyirsiniz? (oxumaq, rəqs etmək, marş etmək).

D.Kabalevski öz metodikasını “Üç kit” metodikası adlandırır. Bu metodikanın köməyi ilə uşaqları sərbəstliyə öyrətmək olur və o uşaqlara “Üç kit” öyrətməyi təklif edir. Musiqi nümunələrini dinləməzdən əvvəl uşaqlardan musiqiyə hörmət, sevgi tələb etmək lazımdır. D.Kabalevski uşaqlara “sakitliyə qulaq asmağı” təklif etdi. İdeal diqqət olandan sonra “Üç kit”ə keçmək olar.

Marş musiqisini dinlədikdən sonra uşaqlara elə sual vermək lazımdır ki, uşaqlar düzgün nəticə çıxara bilsinlər.

1. Bu marşdır.
2. Bu musiqinin sədasi altında nə etmək daha düzgün olar?
3. Necə marş olur? (düşərgə, səfər, nümayiş və s.)
4. Onlar xarakter cəhətdən necə ola bilər? (çox həssas ritmli, marş təsviredici, şən, təntənəli, qəmli və s.)

Başqa bir musiqi misalı marş mahnı və ya mahnı marş ola bilər. Məsələn: C.Quliyevin “Əsgər marşı”, N.Əliverdibəyovun “Azərbaycan”. Uşaqların diqqətini marşda olan uzunluğa cəlb etmək lazımdır. Hansı ki, marş edəndə bu onlar üçün narahatdır. Onda uşaqlar özləri belə bir nəticəyə gələcək ki, bu marş xarakteri daşısı da, amma bu təkcə marş deyil, həmçinin mahnıdır. Beləliklə uşaqlar ilk dərslərdə marşı dərk edirlər (onların fərqləndirici xüsusiyyətləri, ritmikliyinin dəqiqliyini) və eləcə də mahnı-marşı dərk edirlər. Digər musiqi misalı mahnı da ola bilər. Mahnının sədaları altında uşaqlarla sorğu keçirmək olar: bu musiqi səslənəndə nə etmək istəyirsiniz? Oxumaq, marş etmək, rəqs etmək.

Rəqs haqqında da uşaqları məlumatlandırmaq lazımdır. Və bir neçə rəqs nümunələri səsləndirərək onların diqqətini cəlb etmək və rəqs musiqisini aşılamaq olar.

MÜHAZİRƏ №2

Mövzu:2. Mahnının öyrədilməsi.

Plan:Xalq mahnılarını dinləmək.

Mahnının öyrənilməsi - mahnı ilə ilk tanışlıq uşaqlarda elə maraq oyatmalıdır ki, onlar özləri onu öyrənməyə və oxumağa həvəs göstərsinlər. Ona görə də mahnını ifası bədii və səlist olmalıdır. Hətta əgər mahnının lent yazısı varsa da buna baxmayaraq müəllim mahnını elə düzgün və mənalı oxumalıdır ki, o u.aqların marağına səbəb olsun. Bunun üçün çox da böyük səs tələb olunmur. Əsas məsələ odur ki, melodiya aydın, təmiz səslənməlidir: hiss olunmalıdır ki, mahnı müəllimin özünün xoşuna gəlir və o buna laqeyd yanaşmır. Mahnının kiçik həcmli və ya sadə olmasına baxmayaraq, müəllim onu lazımi obrazlarla uşaqlara çatdırmalıdır.

Mahnı haqqında söhbətdə - onun xasiyyəti və məzmunu çox da geniş olmamalıdır. Əsas məsələ mahnının bədii obrazını dəqiqləşdirmək və ifaçıya düzgün istiqamətli yolla çatdırmaqdır. Bəzən mahnı bütün uşaqların xoşuna gəlmir. Mahnıların bəziləri qəmli olur. Əksər uşaqlar isə mahnıları şən və qarışıq kimi nəzərdə tuturlar. Lakin bəziləri mahnıların qəmli olmasına baxmayaraq, bəzən həmin mahnı uşaqlar tərəfindən başa düşülür və sevilir.

Mahnının sözlərinin mürəkkəbliyindən asılı olaraq, mətnin sözləri ya melodiya ilə birlikdə və ya ondan bir az əvvəl öyrənilir. Lakin sözlərin və melodiyanın ayrıca öyrənilməsinə çox vaxt lazım deyil: bu və digəri birlikdə daha tez öyrənilir, nə vaxt ki, mahnı sözlərlə birlikdə səslənir. Bu uşaqlara aydın mənada çatdırılır, sözlərin mənası melodiyada daha da ifadəlilik, vaciblik əldə edir. Adətən, mahnı frazalarla öyrənilir. Frazanın mənasını uşaqlar məşğələdə az öyrənirlər. Mahnı öyrənən zaman o daha da möhkəmlənir. Tələb olunanı icra edəndə “frazanı bir nəfəsə” oxumaq “frazanın ortasında nəfəs götürməmək”, təkrarın aydınlaşdırılması və ya frazanın dəyişilməsi melodiyanın hərəkətinə, səs yüksəkliyinə və ritmik şəklinə diqqət tələb edir. Melodiyanın hərəkəti əl göstərişi ilə, əl işarələri ilə həmçinin qrafiki və not yazısı ilə daha da qavranılır.

İfadəli ifa üzərində iş mahnının öyrənmə prosesinin əvvəlindən başlanmalıdır. Amma bir çox metodistlər ifadəlilik üzərində işin son etap kimi də istifadə edilməsini göstərirlər. Yəni mahnının söz və melodiyası öyrəniləndən sonra ifadəli oxumağı öyrədirlər. Uşaqların şüurunda əmələ gələn obrazların köməyi ilə müəllimin əsər və bəstəkar haqqında məlumatı nəticəsində ifadəli çalğı əldə edilir. Qeyd edək ki, obraz yaranmasında müəllim uşağa göstərişlər yox, istiqamət verməlidir. Bunun inkişafı üçün uşaqlara müxtəlif xarakterli mahnılar oxutdurmaq lazımdır. Beləliklə, təcrübələrə əsaslanaraq uşaqlar anlayırlar ki, melodiya musiqinin ruhudur.

Mahnıları uşaqlara öyrədərkən onlar musiqinin həyatın müxtəlif anlarını təsvir etməsini və insanda müxtəlif obrazlar yaranmasını anlayırlar. Beləliklə mahnı öyrədilən zaman müəllim müəllim uşaqlarda bu kimi keyfiyyətləri inkişaf etdirməyə çalışmalıdır: a) emosionallıq; b) düşüncə; c) musiqi yaddaşı və eşitmə qabiliyyəti; d) analiz (melodiyanın quruluşu və hərəkəti) ; e) musiqi ifadəsinin əsas

vasitələrinin məna kəsb etməsini anlamaq; s) akkompoment, melodiya, forma, dinamika, səs yüksəkliyi, uzunluğu haqqında məlumata istinad etməyi öyrətməlidir. Beləliklə, dərsi hissələrə bölmək düz deyil, hər fəaliyyət növünün öz daxili sisteminin olmasına baxmayaraq, onlar hamısı musiqi dinləməsi və xor oxunması qabiliyyətini artırmaq üçün birgə kompleks yaratmalıdırlar.

Mühazirə №3.

Mövzu: 3. I sinifdə musiqi tərbiyəsinin metodikası

Plan: R.Hacıyev “Azərbaycanım” əsərinin təhlili.

Musiqi tədrisinin bütün sistemində I sinfin dərsləri xüsusi rol oynayır. Burada müəllimin siniflə, sinfin müəllimlə və onun keçdiyi fənnlə tanışlığı olur: burada uşaqların dərslərə arzu edilən münasibətinin bünövrəsi qoyulur. 1-ci sinfin ilk dərslərinin böyük əhəmiyyəti var, çünki, ilk təəssurat güclü olur. İlk əvvəl müəllim sinfin tərkibi ilə tanış olaraq bilməlidir ki, ümumilik bağçadan və ya evdən məktəbə gəlmişdir. Adətən uşaq bağçasından gələnlər kollektivə adət etmiş uşaqlar olurlar. Onların çoxu uşaq bağçasında musiqi məşğələsində bir neçə musiqi əsərləri ilə tanışdırlar. Müəllim əvvəlcədən uşaqların musiqi hazırlığının səviyyəsini bilərək, buna əsasən öz dərslərini qurur. Əgər bu dərslərdə uşaqlara artıq məlum olan mövzu barədə məlumat verilsə, bunu onlara elə çatdırmaq lazımdır ki, onlar bunu yenilik kimi qəbul edə bilsinlər. Çünki bu məktəb proqramı əsasında. Əks halda uşaqlar özləri üçün yeni və maraqlı bir şey tapa bilməzlər. Hər dəfə yeni 1-ci sinifdə işə başlamaq müəllim üçün imtahana çevrilir və arzu olunandır ki, bu onun üçün “təkrar” imtahan olmasın. Çox yaxşı olardı ki, ilk dərslərdən uşaqlarda musiqi ilə məşğul olmağa maraq və arzu oyansın. Hər sinif üçün məşğələləri planlaşdırmağa başlayarkən (I, II, III siniflər) bu yaş dövrü üçün bir neçə ümumi anları müəllim üçün bilmək çox vacibdir. Ona görə də I, II və s. siniflərdə tam eynilik olmaması üçün müəllim ümumi anları hər yaş qruplarında tədris-tərbiyə prosesinin quruluşu əsasında tərtib etməlidir. 1-ci sinifdə oxuyanlar üçün bu kimi xasiyyətlər xasdır:

1. Formalaşmamış bütün orqanizmin incəliyi, eyni duruşdan, eyni fəaliyyətdən, müəllimin monotom danışığından, dərslərin şablon keçirilməsindən tez yorulma.
2. Sistematik, bir yerə yönəlmiş zehni işin yoxluğu, eyni zamanda güclü hafizə.
3. Güclü və konkret obraz aləmi. Nəzərə almaq lazımdır ki, musiqinin səslənmə xarakterini çox primitivləşdirməyə meyil göstərmək lazım deyil. Məsələn: bəm səslər - ayı, zil səslər- quşlar, dovşan və s.

4. Çalğıya həvəs, çalğı formalarının köməyi ilə ən mürəkkəb materiallar belə çox asan mənimsənilir. Çalğı uşaqların təsəvvürünü aktivləşdirir, diqqəti, hafizəni, yaradıcılıq fəaliyyətini inkişaf etdirir.

MÜHAZİRƏ №4

Mövzu:4. I sinif şagirdlərinin musiqi xasiyyətnaməsi.

Plan: Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığı haqqında qısa məlumat.

Adətən I sinif şagirdlərinin musiqi səviyyəsi o qədər də eyni olmur. Elə uşaqlar var ki, artıq yayınmadan musiqini dinləyə bilir, müxtəlif mahnıları təmiz və səlist oxuyurlar. Lakin elələri də var ki, musiqi dinləməyin nə olduğunu bilmir, düzgün oxumağın nə olduğunu təsəvvür etmir (əsasən əgər müəllim məlim olmayan terminlərdən istifadə edir; məsələn: düzgün oxumursuz). Bəzi uşaqlar artıq musiqi ilə tanışdırlar (evdə, uşaq bağçasında), yəni ifaçılıq bilikləri var, musiqi savadından bir qədər məlumatlanıblar; bəzi iştirakçılar artıq musiqini sevir, bəziləri biganədirlər, çünki onlar bunun üçün lazımı şəraitdə böyülməyiblər.

Təbiidir ki, bu xüsusiyyət və imkanlara əsaslanaraq I sinif şagirdlərinin musiqi imkanları dərslərdə eyni deyil. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bu yaş dövrü üçün bəzi ümumi xüsusiyyətlər qeyd olunmalıdır:

1. Qavrama sahəsində uşaqların musiqi imkanları müəyyən qədər genişdir. Lakin ixtiyari diqqətin az olduğundan I siniflərin eşitmə üçün təyin olunmuş əsərlərinin həcmi çox da böyük olmamalıdır.
2. Əksər hallarda məşğələlərin əvvəllərində, birincilərin oxuma sahəsində imkanları onların əvvəllər aldıkları musiqi hazırlığından irəli gəlir. Məsələn: onların səs diapazonları cəmi 2, 3 səsdən ibarət ola bilər, amma ola bilər ki, oktavadan çox inkişaf etmiş olsun. Bununla yanaşı bütün uşaqların səs aparatları hələ tam formalaşmayıb, incəliyi ilə fərqlənir, səs tellərinin əlaqəsi itidir; məhz buna görə də səsin gedişi məhduddur. Bunun üçün məşğələlərin əvvəllərində “iş diapazonu” əsasən “rahat səs məsafəsi” ilə üst-üstə düşməlidir: bu da 7 yaşlı uşaqlar üçün tipikdir; I oktava re-lyə səslərində. Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, “rahat səs məsafəsi”nin genişlənməsi tədricən “yüksək səslərin” (si_1 , do_2 həmçinin re_2) məsafəsində yüngülləşir. “Rahət səs məsafəsi”ni inkişaf etdirmək üçün yüksək notları tədricən tək-tək artırmaq lazımdır. Bir qayda olaraq, I siniflər üçün I oktavanın do səsini oxumaq çətindir. Onlar üçün təbii səslənmə yüngül, cingiltili, şəffaf olmalıdır; lakin I oktavanın do səsi gərgin səslənir.
3. Birincilərin imkanlarını “yaradıcılıq” sahəsində xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Xüsusi axtarışlar və qabaqcıl təcrübələr göstərir ki, az yaşlı uşaqlar müxtəlif

yaradıcılıq tapşırıqlarına çox asanlıqla yiyələnirlər. Onlar tapşırılan söz obrazlarını (vokal improvizələr) improvizə edirlər; musiqi alətlərində ritmik və melodik improvizələr yarada bilirlər; onlar hətta tanış mahnıları vətəsviri xarakterli instrumental pyesi də səhnələşdirə bilirlər.

Mövzu:5. R.Şəfəq “Xəzərin yaraşığı” əsəri üzərində iş.

Plan: Musiqi haqqında məlumatlar.

MÜHAZİRƏ №6

Mövzu:6. I sinifdə musiqi tərbiyəsinin əsas məsələləri.

Plan: R.Şəfəq “Xəzərin yaraşığı” əsərini dinləmək.

1. Musiqi tərbiyəsində bütün metodik materiallarda əsas məsələlər musiqi dinləmək həvəsi və musiqiyə sevgi ətrafında qurulur. Bütün dərs boyu bu fikir müəllimin hafizəsindən çıxmamalıdır.
2. Musiqinin həyatla bağlılığı insanı sevindirib, kədərləndirməyi haqqında ilkin anlayışları anlamaq lazımdır. Uşağı başa salmaq lazımdır ki, musiqi əsərləri müxtəlifdir. Musiqi ilə insanlar yürüş, rəqs edirlər, müxtəlif mövzulu mahnılar oxuyurlar. Amma musiqi yalnız onu dinləməyi bacarana çox şeylər danışır. Buna görə də musiqi dinləmək və ifa etməyi bacarmağı öyrətmək lazımdır (oxumaq, musiqi alətlərində çalmaq).
3. Birincilər bir neçə məlumatları bilməlidirlər ki, bəstəkar hansı sahələrə əsaslanaraq əsərə məzmun və xasiyyət verir; səslərin yüksəkliyi, sayı, qüvvəsi, sürəti, metr, ritm, akkompoment, tembr, forma. Uşağın aldığı təəssüratlar əsasında onların musiqi istedadını inkişaf etdirmək lazımdır : musiqiyə emosional cavab, musiqi duyğusu, ritm və lad hissiyatı, musiqi yaddaşı, musiqiyə yaradıcı yanaşmaq. Isınıf müəllimi üçün ən böyük məsələ musiqili kollektivin yaradılmasıdır. I sinifdən uşağın xor səviyyəsini, klassik xor səviyyəsinə çatdırmağa çalışmalıdır. Musiqi dərslərinin əsas məsələsi onu həyatla bağlılığı ilə əlaqədar musiqi frazalarının, ana dilindəki frazalarla əlaqələndirilməsidir. Söz tələffüzünün intonasiya dəqiqliyi musiqidə də mövcuddur (mahnıdakı şəri musqi ilə tutuşdurmaq).

Mövzu:7. Musiqi nümunəsinin notla oxunması.

Plan: Kiçik həcmli əsərləri dinləyib təyin etmək.

Mövzu:8. T.Quliyev “Bakı haqqında mahnı” əsərinin öyrənilməsi.

Plan: Musiqi nümunələri dinləmək.

MÜHAZİRƏ №9

Mövzu: 9. I sinifdə oxu məşğələləri.

Plan: Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinin dinləmək.

I sinifdə oxu məşğələləri uşaqların musiqi eşitmə qabiliyyətinin inkişafında əsas yer tutur. Təmiz oxumağa necə nail olmaq olar? Bu düzgün qəbul etməkdən və düzgün tələffüzdən irəli gəlir. Bəzən uşaqlarda alətdə verilən səsin düzgün eşidilməməsi, lakin oxu zamanı təmiz oxunması müşahidə olunur. Bunun da səbəbi bunlardır: diqqətsizlik, inkişaf etməmiş oxu diapazonu, eşitmə qabiliyyətinin oxu zamanı zəif olması və qarışıq oxu diapazonu. Hər bir sinifdə müxtəlif xasiyyətli uşaqlar var ki, bu çatışmamazlıqlar onlarda da müşahidə olunur. Ancaq müəllim yadda saxlamalıdır ki, lazım olan qaydalar uşaqların formalaşması üçündür. Bunu da bilmək lazımdır ki, mahnı tədricən öyrənilir. Hər bir uşaq verilən melodiyaadakı səslərin axınını düzgün oxumalıdır. Uşağa onu da başa salmaq lazımdır ki, oxumaqda ən əsas şərtlərdən biri də səsləri əlaqəli və ahəngli oxumaqdır. Yüngül oxumaq nədən irəli gəlir? Uşağa başa salmaq lazımdır ki, danışığıla oxuma bir-birindən fərqlidirlər. Bütün bunlar müəllimin izahına əsaslanır. Oxumaqda əsas şərtlərdən biri də düzgün nəfəsdür. Buradan belə bir sual meydana gəlir ki, I sinifdə bunu necə həyata keçirmək olar? Hər bir müəllim və metodistin “düzgün nəfəs” alma üçün öz metod və yolları vardır. Eləsi var ki, nəfəsi qarın nahiyəsində, digəri sinə daxilində nəfəs almağı məsləhət görür. Uşağa başa salmaq lazımdır ki, hər frazanın arasında nəfəs götürmək olmaz. Nəfəsi elə bölmək lazımdır ki, onu lazımi yerə qədər şatdırmaq mümkün olsun. I sinifdə nəfəs alma üzrə məşğələlərdə müəllimin göstərişi böyük rol oynayır. Müəllim əl hərəkəti ilə diqqət, nəfəs alma, oxuya başlamanı göstərməlidir. Yaxşı olar ki, əyani

şəkildə nəşəf alınma başa salınsın: “Elə bil ki, gül iyləyirsiniz” (İ.L.Qrodzenskaya). Əlbəttə ki, oxu zamanı nəfəs alma müxtəlif növlər və müxtəlif materiallarla həyata keçirilir (çalışmalarda, mahnılarda). Bunun üçün bir çox əlverişli şərait var:

- a) Melodiyanın ahəngli hərəkəti.
- b) Sadə ritmik şəkildə.
- c) Orta temp (nə bir üzəritez, nə yavaş)
- d) Orta dinamikada.

Ona görə də adətən ilk məşğələlər bir səs üzərində “qu”, “lyu” hecalarından ibarətdir. “ qu” hecası səsin daha düzgün səslənməsini, ağız quruluşunu aktivləşdirir. “lyu” hecası səsin yumşaq alınmasına və gərginlik yaranmamasına kömək edir. Sonrakı məşğələlər əksər məktəblilər üçün rahat diapozonda səslənir (re-lya I oktava),yuxarı-aşağı (3 səslilərlə), tədricən (pillələrlə) və ya hecalarla . Hər hansı oxu məşğələsi, hətta bir səs üzərində də olarsa, gözəl səslənməlidir.Hələ ilk addımdan uşaqlar özlərinin və yoldaşlarının oxumalarını dinləməli, qiymətləndirməli və təmiz oxumaq üçün nə etmək lazım olduğunu təyin etməlidirlər. Bu hər hansı obrazın yaranmasına kömək edir: “yumşaq, yüngül, qışqırmadan,cingiltili” oxumaq. Oxumağa növbə ilə nail olmaq lazımdır ki, həmin vaxt uşaqlar səslənməni dinləyə bilsinlər və onu qiymətləndirməyi bacarsınlar. Əvvəl uşaqları tək-tək təmiz və cingiltili səslə, qruplarla, sonra isə bütün sinfi oxutdumaq təklif olunur. Bütün bu oxunan məşğələlər, mahnılar, həmçinin musiqi dinləmək, musiqi savadına dair ilkin elementar məlumatları verir.

MÜHAZİRƏ №10.

Mövzu: 10. Notla oxuma.

Plan: Musiqi savadında əsas prinsiplər.

Solfecionun praktik məşğələlərində notla oxuma mərkəz yerlərdən birini tutur. Notla təmiz, cəld, intonasiyalı oxumaq məqsədinə çatmaq üçün şagirdədən daxili eşitmənin olması, ritm və lad hissənin inkişafı tələb olunur. Solfecionun bu vərdişi əsasən üzdən oxuma kimi adlanır. Not oxumanın cəldlik vərdişləri əlbəttə ki, vacib şərtədir. Belə oxuda onun düşüncəli şərtlərinin meydana gəlməsi vacibdir. Bunun üçün oxu ilə eyni vaxtda melodiyanın hərəkətlərinin əsas şərtlərini tez əldə etmək bacarığının olması lazımdır. Belə halda olan oxunu bacarıqlı musiqiçidən tələb etmək olar. Məşğələnin intonasiya formasına aid bir neçə metodik tövsiyələr vardır:

- 1) I səslinin sözsüz tekstlə solfecio edilməsi.
- 2) Fortepianonun müşayiəti ilə vokal əsərinin sözləri ilə oxumçası.
- 3) Notu hazırlıqsız (üzdən) oxumaq.
- 4) Xor partiyasını digər səslərlə müşayiət edərək oxunması.
- 5) Ansamblla solfecio edilməsi.

Notla oxumada solfecio üzrə əldə edilmiş nailiyyətlər özünü biruzə verir. Belə ki, sadə mahnıları avazla oxumaqdan əvvəl, onun not üzrə solfecio oxunuşu daha müsbət nəticə verir. Notla oxuma zamanı müvafiq ölçülərə düzgün dirijorluq etmək vacibdir.

Mövzu: 11. Musiqi nümunələrinin notla üzdən oxunması.

Plan: Musiqi nümunəsini dinləmək.

MÜHAZİRƏ №12.

MÖVZU: I sinifdə musiqi savadı.

PLAN: Musiqi nümunələri dinləmək.

Musiqi səsinin xüsusiyyətləri ilə uşaqların tanışlığının I mərhələsində iki əsas şərt var. Bəziləri elə hesab edirlər ki, öncə uşağa həyat təcrübəsindən tanış olan anlayışları vermək lazımdır. Yəni uzunluğu addım və qaçış hərəkətləri ilə əlaqələndirmək və sonra səs yüksəkliyini başa salmaq. Digərləri isə əksinə, əvvəl səs yüksəkliyi. Sonra metroritmə keçməyi tövsiyə edirlər. Səslərin

yüksəkliyi və uzunluğu ayrılmaz olduğuna görə bu iki anlayışı birlikdə başa salmaq məsləhətdir. Oxu zamanı uşağın diqqətini tək səslərin yüksəkliyinə yox, nə qədər uzanmasına cəlb etmək olar. Əlbəttə ki, uzunluğu da səslənən material əsasında anlatmaq lazımdır. Məsələn: "oynaq topum" oxu və dinləyiş zamanı uşaqların diqqətini səsin bu iki xüsusiyyətinə yönəltmək lazımdır. Bəzi uşaqlar zil səsi qalın, bəm səsi nazik təsəvvür edirlər. Bu fikirdən qaçmaq üçün müəllim belə bir oyun təşkil edə bilər: oxu zamanı zil səslərdə uşaqlar əlini yuxarıda oynadır, bəm səslərdə isə aşağıda. Bundan əlavə bəm və zil səsləri pilləkən şəklində əlaqələndirmək olar. Sonra pilləkəndəki səs düzülümünü adlandıraraq uşağa başa salmaq lazımdır (do, re, mi, fa, sol, la, si). Həmçinin, hər səsi zildə və ya bəmdə oktavalarla başa salmaq lazımdır. Yeddi pillədən ibarət səs düzümü I mərtəbənin pilləkəni sayılırsa, həmin səsdən yeddi pillə yuxarı qalxdıqca və ya aşağı endikcə təkrar olunur. Beləliklə uşaqlara oktava anlayışını bu üsulla başa salmaq olar.

MÖVZU 13: N. Mirməmmədli

PLAN: Azərbaycan bəstəkarlarının xor əsərlərini dinləmək.

MÜHAZİRƏ №14.

MÖVZU 14: Xor oxuma vərdişlərinin tədrisi metodikası.

PLAN: Musiqi nümunələri dinləmək.

İfaçılıq vərdişlərinə yiyələnmək işində xorla kollektiv oxumağın rolu böyükdür. Ümumtəhsil məktəblərimiz aydındır ki, heç də peşəkar müğənnilər yetişdirmək vəzifəsini qarşıya məqsəd qoymur. Məktəbdə tədris edilən musiqi fənni şagirdlərin musiqi zövqlərinin inkişafına, onların musiqi ifaçılıq vərdişlərinə yiyələnmələrinə, ümumiyyətlə, musiqi cəhətdən hərtərəfli inkişafına xidmət edir. Xorla oxuma məktəbdə musiqi tərbiyəsinin kütləvi formasıdır. Xorla oxuma prosesində şagirdlər tədricən vokal vərdişlərinə yiyələnir və həm də kollektivçilik ruhunda tərbiyə olunurlar.

Məllim ilk dərstdən başlayaraq hər bir şagirdin ifaçılıq imkanı, səs diapozonunu dəqiq müəyyənləşdirməlidir. Bundan başqa o, şagirdlərin səs cihazının tibbi müayinədən keçirilməsində də fəal iştirak etməli, həmçinin, xorda iştirak edən şagirdlərin səsinin qayğısına qalmalıdır. Unutmamalıdır ki, yaxşı xor

üçün ilk növbədə sağlam səs əsasdır. Müəllim ilk dərstdə şagirdlərə səs cihazını soyuqdan, şaxtadan qorumağı, xəstə olarkən oxumamağı tapşırmalıdır. İbtidai sinif şagirdləri vokal texnikasına malik olmadıqlarına görə, müəllim onları həmin qaydalarla tanış etməlidir. Xorda oxuyanlar aşağıdakı qaydaları bilməlidirlər:

- Xorda oxuma zamanı bədəni düz saxlamaq və eləcə də ağızı düz açmaq lazımdır;
- Şagird aldığı nəfəsi musiqi cümləsinin axırına qədər çətdirməli, başqalarının oxumasına qulaq asmalı, oxuyanda onlardan geri qalmamalı və eləcə də tələsməməlidir;
- Oxuyarkən diqqətlə müəllimə baxmaq, onun əl hərəkətlərinə fikir vermək və göstərişlərinə əməl etmək zəruridir;
- Şagird mahnıda nədən bəhs olduğunu unutmamalı və onu bədii şəkildə oxumağa çalışmalıdır.

MÜHAZİRƏ№15.

MÖVZU 15: Musiqi dinlənilməsinin əhəmiyyəti.

PLAN: T.Quliyev yaradıcılığından əsərlər dinləmək.

Estetik tərbiyə vasitəsi olan “Musiqi” fənni şagirdlərin şəxsiyyətinin formalaşmasında böyük əhəmiyyətə malikdir. Musiqi dinlənilməsi musiqi dərslərinin əsasını təşkil edən mərhələlərdən biridir. Bu mərhələni yüksək səviyyədə etmək üçün musiqi fənni tədris edən müəllimləyə yüksək biliyə malik olmalıdırlar.

Musiqi dinləmə mərhələsi şagirdlərin musiqi zövqünü, hisslərini, emosiyalarını yüksək əhval-ruhiyyədə tərbiyə edir. Musiqi dinləməsi prosesinin səviyyəsi işin təşkilindən, maraqlı qurulmasından asılıdır. Musiqi əsərləri nə qədər çox dinlənilərsə musiqi eşitmə və onu yadd saxlama qabiliyyəti bir o qədər çox inkişaf etmiş olar. Gözəlliyi, hər bir əsərin özünəməxsus xüsusiyyətlərini qiymətləndirmək bacarığına yiyələnmək olar. Musiqi dinləmə prosesində müxtəlif dövrlərdə yaşamış xalqların, eləcə də bəstəkarların müxtəlif üslubda əsərlərinin dinlənilməsi və təhlili böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Müstəqil musiqi dinlənilməsindən əvvəl ibtidai sinif şagirdləri ilə həmin mövzuya müvafiq müsahibə aparılmalıdır, dinləniləcək əsərin mahiyyətini qeyd edərək onun maraqlı olması istiqamətləndirilməlidir.

Ümumiyyətlə, musiqi dinlənilməsi prosesi ibtidai sinif şagirdlərinin bədii cəhətcə formalaşmasına, bədii zövqlərinin artmasına böyük əhəmiyyət kəsb edir. Musiqi dinlənilməsində məqsəd şagirdlərin dünyagörüşlərini genişləndirmək, bədii zövqlərini inkişaf etdirməklə yanaşı onlarda özlərindən sonrakı nəsələ bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirərək gənc nəslin istiqamətlərini müəyyənləşdirməyi bacarmaq qabiliyyətinə bilməyi tövsiyyə etməkdən ibarətdir.

Musiqi dərslərində şagirdlərin musiqi zövqünün, hisslərinin və emosiyalarının tərbiyə metodları çox sahəlidir. Şagirdlərə bəstəkar haqqında,

dinləniləcək musiqi əsərləri haqqında məlumat verməklə yanaşı həmin musiqi əsərinin musiqi fənni tədris edən müəllim tərəfindən ifası məqsədə uyğundur.

Eyni zamanda musiqi əsərlərinin təhlili zamanı yalnız texniki təhlil ilə kifayətlənmək olmaz. Şagirdlər musiqi əsərlərinə düşüncəli münasibət bəsləmələrinə vərmiş etməlidirlər. Müəllim musiqi əsərinin məzmunun əsas sahələrini, janr və formasını anlamağı öyrətməlidir.

MÖVZU 16: Azərbaycan bəstəkarlarının xor əsərlərini dinləmək.

PLAN: Azərbaycan xalq mahnısı “Sarı gəlin” əsərini təhlil etmək.

MÜHAZİRƏ №17.

MÖVZU 17: Xor oxuma vərmişləri.

PLAN: Xor nümunələri dinləmək.

“Musiqi” fənninin birinci mərhələsi olan mahnı öyrədilməsi prosesində xorla oxuma xüsusi diqqət, məsuliyyət tələb edir.

Xorla oxuma zamanı, qarşıda duran tələblərə, müvafiq qaydalara əməl olunmalıdır. İlk növbədə səsin köklənməsi məsələsi, eləcə də vokal mümarisələrin vacibliyi diqqəti cəlb edir. A kapella xor oxuma zamanı qaşıya bir sıra çətinliklərin çıxması mümkündür. Sınıfda ola bilər ki, şagirdlər arasında musiqi eşitmə qabiliyyəti yaxud müvafiq ritmə əməl etmə bacarığı zəif olan uşaqlar olsun. Bu zaman müəllim həmin uşaqları yaxşı ritmə, musiqi eşitmə qabiliyyətinə malik olan şagirdlərin əhatəsində yerləşdirməlidir ki, onlar ətrafdakı ritm və səsləri qavrayıb, ona əməl etsinlər.

A kapella xor oxuma prosesində vahid səslənmə olmalıdır. Bu zaman musiqi eşitmə qabiliyyəti inkişaf etdirilərək, ifanın həmahəng səslənməsini təmin edir. A kapella xor oxuma zamanı müəllim çalışmalıdır ki, uşaqlar bərkədən, qışqıraraqdan oxumasınlar. İfa zamanı onlar özlərindən başqa ətrafdakıları da eşitməyə vərmiş etməlidirlər. Bu həm də, onların səs tellərinin qorunmasını təmin etmiş olar.

Əgər xor müşaiyətlə oxunursa, bu zaman müşaiyətin səslənməsi, həmişə olduğu kimi, xorun səslənməsindən zəif olmalıdır.

Uşaqların səs diapazonuna isə ciddi riayət edilməlidir. Yəni onların yaş səviyyəsindən asılı olaraq xorun ifa edəcəyi mahnı tonallıq və səs diapazonu etibarilə şagirdlərin imkanına müvafiq seçilməlidir. Əgər ifa ediləcək mahnıda diapazon etibarilə uyğunsuzluq yaranarsa, bu zaman mahnı başqa tonallığa transpozisiya edilməlidir.

Xor oxuma zamanı ifa ediləcək mahnını formasını əvvəlcədən müəyyənləşdirilməsi də vacib şərtlərdəndir. Əgər mahnı nəqarətli kuplet formasında olarsa, bu zaman müəllim kuplet və nəqarət haqqında şagirdlərə məlumat verməlidir. Xor oxuma vərđişlərində bir çox tələblər nəzərə alınmalıdır. Vokal mumarisələri zamanı ayrı-ayrılıqda intervallar, eləcə də üçsəslilər ifa edilməsi məqsədəuyğundur.

MÜHAZİRƏ №18.

MÖVZU 18: II sinifdə musiqi tərbiyəsinin metodikası.

PLAN: Musiqi nümunələri dinləmək.

I sinifdə baxılan musiqi təliminə aid ümumi məsələlər II sinifdə olduğu kimi saxlanılır. Burada musiqiyə maraq və məhəbbətin forması, musiqi biliyinin inkişafı tərbiyələndirici və inkişafedici tədris prosesində davam edir. I, II sinif şagirdlərinin bir çox ümumi xasiyyətlərinin olmasına baxmayaraq (parlaq fantaziya, dərin yaddaş, maraq) onlar arasında müəyyən müxtəliflik də vardır. Bütün bunlarla yanaşı II sinif şagirdləri təcrübəlidirlər. Onlar dərstdə tələb olunan nizam intizama öyrəşmişlər. Abstrakt təsəvvürləri, diqqəti I sinif şagirdlərinə nisbətən daha da sabit və inkişaflıdır. Lakin onların imkanlarının az olmasına baxmayaraq, bəzi məsələlər və materiallarla maraqlanarkən II sinif şagirdləri lazımi qədər ciddi çətinliklərin öhtəsindən gələ bilər. Bir sıra dərslər 2-cilərin musiqi savadını, dünyagörüşünü genişləndirir. Bütün bunlar onların yaradıcılıq inkişafı, hərtərəfli musiqi tərbiyəsini davamı üçün imkanlar yaradır. II sinifdə musiqi inkişafı təkcə onu əhatə edən təsirlərdən deyil, artıq mənə etibarını ilə I sinifdə keçirilən musiqi məşğələlərinin keyfiyyətindən asılıdır. Təşkil və cəlb edilmiş musiqi dərslərində I sinif şagirdlərinə birlikdə musiqi dinləmək, onun haqqında öz təəssürat və rəylərini bildirmək, xorda oxumaq, bir-birlərinə qulaq asmaq və s. öyrədilməlidir. Adətən I sinifdən fərqli olaraq, II sinif şagirdlərinin musiqiyə olan münasibəti daha dərin olur. Musiqi səviyyələri az inkişaf edən uşaqlara qayğı göstərməklə yanaşı, eyni zamanda müəllim istedadlı uşaqları daha da inkişaf etdirməlidir. Onların qarşısında fərdi məsələlər qoymalıdır. II sinif şagirdləri dinamikanı, tempi, reqistri, lad boyasını, sabit və qeyri-sabit səslənməni və s. mükəmməl bilməlidirlər.

Repertuar programından II sinif şagirdləri nəyə yiyələnmiş olurlar. Qənbər Hüseynlinin “Yaz” mahnısına qulaq asandan sonra onlar melodiya axınının inkişafını dəqiqiliklə hiss etməlidirlər. Bütün çalğı *f* nüansında olarsa, səslənmə yüksək halda olaraq parlaqlıq yaradır. Bu cür elementlər musiqi təliminə və oxumanın inkişafına kömək edir.

R.Şəfəqin “Səhər nəğməsi” adlı mahnısını dinlədikdən sonra II sinif şagirdləri mahnının xarakterini asanlıqla təyin edirlər: qəmli, mülayim, yumşaq. Melodoyanın axıcı, sıçrayışsız minor xasiyyətli olmasının səbəbi uşaqlar üçün aydınlaşır. Musiqinin ifadə vasitələrinin səslənməsini anlamaq üçün uşaqlar əsəri diqqətlə dinləməlidirlər. Əgər bu mahnıdırsa, bu zaman mahnının quruluş və inkişafını təhlil etmək lazımdır. Mətnlə melodiyanın həmahəngliyi nəticəsində müəllim uşaqların diqqətini vurğulu hissələrə cəlb edir.

MÖVZU 19: H.Nəcəfova “Əks səda” əsəri üzərində iş.

PLAN: Vokal mumarisələrin oxunuşu.

MÜHAZİRƏ №20.

MÖVZU 18: II sinifdə musiqi savadı.

PLAN: Musiqi nümunələri dinləmək.

Musiqinin xarakterinə görə (sakit, təntənəli, şən, həyacanlı) təyin edilməsi.
Bir janr daxilində (məsələn, rəqs musiqisində, vals və qaytağı) müxtəlifliyi təyin etmək.

Musiqi əsərində hissələrin fərqi. Melodiya və müşaiyət.

Eşitmə vasitəsilə vəznlərin (çərək, səkkizlik, yarı not) təyin etmək. Bunların adlarını və mənasını bilmək. Not yazısını həmin vəznlərlə oxumaq. Çərək və səkkizlik pauzalar. Liqa səslənməni artıran işarə kimi.

Xanənin qüvvətli hissəsini təyin etmək. Xanə xətti və xanə haqqında məlumat. Eşitmə vasitəsilə 2 və 3 hissəli ölüşləri təyin etmək.

Tam və natamam melodiyları eşitmə vasitəsiə təyin etmək. “Tonika” sözünün mənasını bilmək. Tonikanı tanış və tanış olmayan melodiylarda, eləcə də səsdüzümündə axıra çatdırmaq. Do major qammasının səs sırasını və onun ayrı-ayrı səslərini oxumaq.

Məşğələlərdə tonika üçsəslisini oxumaq. Do major üçsəslilərini ardıcıl olaraq oxumağı bacarmaq.

Eşitmə vasitəsi ilə və eləcə də not yazısında mahnılardakı oxşarlığı və dəyişikliyi təyin etmək.

Not yazısı ilə oxuyarkən melodiyanın hərəkətini izləmək. Notla öyrənilmiş mahnıları not yazısına görə tanımaq.

Istifadə olunan ədəbiyyat:

Apraksina “Musiqi tədrisinin metodikası”.

Sposobin “Musiqi tədrisinin metodikası”.

J.Qədimova “Musiqi tədrisi metodikası”.